

Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud probleemastikast¹

Kaidi Kahu

Viru Ringkonnaprokuratuuri konsultant

Sissejuhatus

Seoses Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ehk nn Istanbuli konventsiooni² ratifitseerimisega võttis Riigikogu 14.06.2017 vastu karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega teiste muudatuste hulgas kriminaliseeriti ka ahistav jälitamine. Sama seadusega täiendati kriminaalmenetluse seadustiku § 126² lõiget 2, millega muu hulgas kanti uus karistusseadustiku (KarS) § 157³ koosseis kriminaalmenetluse seadustiku jälitustoimingu tegemist võimaldavate kuriteokoosseisude nimekirja.

Enne ahistava jälitamise kriminaliseerimist puudus Eesti õiguses efektiivne regulatsioon, kuidas ahistavale jälitamisele reageerida ja sellist teguviisi tõkestada. Sellist puudujääki leevendasid osaliselt, kuid ei kompenseerinud Eesti õigussüsteemis eksisteeriv lähenemiskeelu instituut ning teised karistusseadustikus sisalduvad, osalt ahistavat jälitamist katvad ning sellega kokkupuutepunkti omavad kuriteokoosseisud, millest ükski, ka teineteise koosmõjus, ei suutnud tagada ahistava jälitamise ohvritele piisavalt varajases staadiumis ahistava jälitamise eest vajalikku ja sobivat kaitset.

Arvukad ahistavat jälitamist käsitlevad uuringud ning ahistava jälitamise ohvrite kogemused on näidanud, et ahistav jälitamine on globaalne vägivallaprobleem, millel võivad olla ohvri jaoks tõsised ja laiaulatuslikud majanduslikud, emotsionaalsed, füüsilised ja psüühilised tagajärjed, mistõttu on nimetatud regulatsiooni loomine ja vastava tühimiku täitmine KarS-s igati õigustatud ning vajalik.

Eelkäijate kogemus ahistava jälitamise kriminaliseerimisel on aga näidanud, et kõnealuse regulatsiooni loomine ja selle praktikas rakendamine on olnud väga probleemiline. Seetõttu on ahistava jälitamise ohvrid sõltumata vastava regulatsiooni loomisest jäänud seni enamasti tõhusa kaitseta. Peamised sätte definitsioonist tulenevad takistused tõhusa kaitse tagamiseks on ahistava jälitamise viiside ammendav loetelu seadusesättes ja sellest tulenev sätte liialt kitsas kohaldamisala, süüdlase tahtluse tõendamise nõue teo toimepanemise või ohvrile põhjustatud tagajärgede suhtes ja kannatanule tagajärje põhjustamise ning selle raskusastme tõendamise nõue, kuid ka näiteks lähenemiskeelu süsteemi puudulikkus või tõendite kogumise ja tõendamise probleemistik üldiselt. Olulise puudusena on nimetatud ka politsei puudulikkus väljaõpet ja teadmisi, mis ei võimalda ahistava jälitamise ohvritele tõhusat kaitset tagada ka olukordades, kus kehtestatud regulatsioon seda

¹ Autor on samal teemal kirjutanud ka magistritöö. **K. Kahu**. Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud probleemastikast. Magistritöö. Tartu Ülikooli õigusteaduskond, 2017. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56769/kahu_kaidi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

² Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. <https://rm.coe.int/1680462531>.

iseenesest toetada võiks. Küll aga ei olda nimetatud probleemi suhtes ükskõikne, vaid valdav on suund selle tõsidust teadvustada, ning sellest tulenevalt soov ja eesmärk ahistava jälitamise kui oma olemuselt komplitseeritud vägivallaprobleemi tõkestamiseks aktiivsemalt võitlusse asuda.

Analüüsidest Eestis loodud ahistava jälitamise koosseisu ning jälginud kõrvalt seadusloome kulgu, võib järeldada, et Eesti on soovinud ahistava jälitamise kriminaliseerimisega vältida eelkäijate vigu ning luua sisult toimiva ja efektiivse regulatsiooni, mis oleks optimaalne ning võimaldaks tagada meie ühiskonnale ja vajadustele vastava, kohase ning sobiva kaitse.

Võrreldes teiste vägivallategudega on ahistav jälitamine oma olemuselt aga erakordne, mistõttu väärib see kuriteokoosseis mõnevõrra suurendatud tähelepanu ning laiemat diskussiooni, et loodud kuriteokoosseis võiks selle rakendamisel võimalikult efektiivset sisulist mõju avaldama hakata.

1. Ahistava jälitamise olemus

Ehkki arusaam ahistavast jälitamisest kui globaalsest sotsiaalsest vägivallaprobleemist, millel on ohtlikult latentne iseloom, üha kasvab ja laieneb, ning võib täheldada üldist soovi ja võetud suunda probleemi teadvustada ning selle vastu efektiivseid meetmeid välja kujundada, on ahistavat jälitamist jätkuvalt keeruline üheselt mõista ja defineerida.³ Ahistava jälitamise olemuse keerukus peegeldub ühtlasi selle definitsioonide ja regulatsioonide märgatavates erinevustes nii ahistavat jälitamist käsitlevas kirjanduses kui ka eri riikide õigusaktides.⁴

Ahistav jälitamine eristub teistest vägivallakuritegude koosseisudest eeskätt selle poolest, et kui teised koosseisud nõuavad üht kindlat koosseisu kirjeldusele vastavat karistatavat tegu, siis ahistava jälitamise puhul on tegemist koosseisuga, millele on iseloomulik kujuneda ajas ja kogumis. Reeglina nõuab analüüsiv koosseis kindlale isikule suunatud tegusid teatud perioodi jooksul, mille pikkus võib seejuures varieeruda lühiajalistest üksikjuhtumitest kuni kuude- või aastatepikkuseks jälitamiseks. Samuti võivad ahistava jälitamise intensiivsus ja sagedus ajas muutuda.⁵ Seega on ahistavale jälitamisele omane just korduv või süstemaatiline iseloom.

Seejuures on ahistav jälitamine mitmetahuliselt komplitseeritud kuritegu. Ühelt poolt riivab see intensiivselt ohvri õigusi, eeskätt isiku ja eraelu puutumatus, ning võib tõsiselt kahjustada nii ohvri emotsionaalset kui ka füüsilist tervist. Teiselt poolt, olles oma olemuselt erandlik, on seda keeruline defineerida, kuriteo koosseisuna sisustada, ning lõpuks selle koosseisule vastavust tõendada. Ahistava jälitamise ohver on toonud oma kogemuse kirjelduses välja jälitamise iseloomust tuleneva keeruka probleemi, mis muudab kannatanu selle vastu võitlemisel ja abi otsimisel võimetuks: „Ta teeb seda, ilma et keegi teda takistaks, sest keegi ei näe, mida ta teeb, seda nagu ei eksisteeriks.“⁶ Ahistajad kasutavad ohvri ahistamisel tihti väga peeni või vaevu hoomatavaid meetodeid, mis kõrvaltvaatajatele tunduvad kahjutud, aga põhjustavad kindlas kontekstis hirmu ohvris, keda jälitatakse.

³ Vt ka **J. Gatewood Owens**. Why Definitions Matter: Stalking Victimization in the United States – *Journal of Interpersonal Violence* 2016, vol 31, issue 12, lk 2196–2226.

⁴ Vt ka **D. F. Hellmann, S. Kliem**. The prevalence of stalking: Current data from a German victim survey – *European Journal of Criminology* 2015, vol 12, issue 6, lk 700–718.

⁵ Sealsamas, lk 700–718.

⁶ **K. B. H. Johansen, T. Tjørnhøj-Thomsen**. The consequences of coping with stalking – results from the first qualitative study on stalking in Denmark – *International Journal of Public Health* 2016, vol 61, issue 8, lk 883–889.

Keskne probleem on ahistava jälitamise väga subjektiivne iseloom, mis toob kaasa tõendamise problemaatika ahistava jälitamise tegude kogumi paigutamisel vastava koosseisu alla. Subjektiivsus väljendub nii teo kui tagajärje hindamisel ning lähtuvalt sellest, et ahistavale jälitamisele on iseloomulik moodustuda ajas ja kogumis, on praktikas problemaatiline hinnata üheselt, millistel juhtudel on tegude kogum ning iseloom piisav, et jaatada selle oluliselt häirivat mõju ning süüdlane vastava koosseisu alusel vastutusele võtta. Praktikas on vaja tegeleda küsimusega, kui mitu tegu on piisav, veelgi enam – kui mitu ja millise iseloomuga tegu kui pika perioodi jooksul on piisav, et see annaks kokku ahistava jälitamise koosseisu. Seejuures tuleb ennast paigutada ohvri rolli ning vaadata, kas teatud tegude kogum teatud perioodi jooksul on selline, mis väärrib karistusõiguslikku sekkumist.

Koosseisu keerukus seisneb ka selles, et ahistav jälitamine võib sisalduda eraldi vaadatuna igati õiguspärastes käitumisvormides. Paljud ahistava jälitamise vormid, nagu telefonikõned, kirjad, sõnumid, lillede või kingituste saatmine ja ootamatud visiidid, võivad olla iseenesest süütud ja sotsiaalselt täiesti aktsepteeritavad teod.⁷ Ahistavale jälitamisele hakkavad sellised teod viitama aga siis, kui need muutuvad ohvrile oluliselt häirivaks ja jätkuvad ohvri tahte vastaselt ka siis, kui ohver on jälitajale sõnaselgelt väljendanud, et selline teguviis on soovimatu, ning palunud see lõpetada.⁸

Võimalikud ahistava jälitamise viisid⁹:

- 1) soovimatud (sh häiriva sisuga) telefonikõned, sõnumid, kirjad, e-kirjad;
- 2) jälgimine ja järgnemine (sh kohas, kus jälitajal pole põhjust viibida);
- 3) ootamatult ohvri koju, kooli, töökohta vms kohta ilmumine;
- 4) soovimatute esemete, kinkide, lillede jms saatmine;
- 5) ohvri kohta häiriva teabe levitamine internetis või avalikus kohas;
- 6) ohvri lähedaste, sõprade, kolleegidega kontakti otsimine;
- 7) pidev ja pealetükkiv oma abi pakkumine, kui abi ei vajata;
- 8) ohvri vara (nt auto, kodu) kahjustamine;
- 9) ohvri telefoni ja arvuti liikumise jälitamine;
- 10) ohvri jälitamiseks pealtkuulamise seadmete, kaamerate ja GPS-seadmete kasutamine.

Esitatud nimekiri on näitlik ja ammendamatu ning rohked juhtumid on näidanud, et ahistavate jälitajate fantaasia ja kujutlusvõime ohvri hirmul ja emotsioonidel mängimisel ning ohvri tegudega manipuleerimisel on piiritu. Seda võib pidada ka üheks sisulisemaks probleemiks ahistava jälitamise kui nähtuse iseloomustamisel. Võimalused mängida ohvri tunnetega, manipuleerida tema tegude ja reaktsioonidega ning saada rahulolu võimust põhjustada ohvrile kannatusi ja kestvaid hirmutunnet, on ammendamatud. Kannatanule mõjuvad sellised teod emotsionaalselt kurnavalt seda enam, et ahistava jälitamise puhul ei ole võimalik kunagi prognoosida, millal, kus või missugune soovimatu, hirmutav või ähvardav tegu võib ahistaval jälitajal järgmisena varuks olla.

Eestis pannakse enamik ahistava jälitamise juhtumeid toime lähisuhtes, st ahistavaks jälitajaks on

⁷ Vt ka **J. Gatewood Owens**. Why Definitions Matter: Stalking Victimization in the United States – Journal of Interpersonal Violence 2016, vol 31, issue 12, lk 2196–2226.

⁸ Vt ka **D. F. Hellmann, S. Kliem** (viide 3), lk 700–718.

⁹ Näitlik loetelu põhineb erinevatel ahistavat jälitamist käsitlevatel materjalidel. Vt nt **FRA**. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõtte; Responding to Stalking: a guide for prosecutors, Office on Violence Against Women of the U.S Department of Justice. <https://www.justice.gov/ovw/stalking>. **J. Gatewood Owens** (viide 6) lk 2196–2226.

sageli ohvri endine partner. Lähisuhtes toime pandud ahistaval jälitamisel võib aga olla ohvrile kannatuste põhjustamisel eriti intensiivne negatiivne mõju. Lähisuhtes toimepandud ahistava jälitamise puhul on jälitaja võimalused enda tegevuseks, ohvri eraellu tungimiseks, tema emotsioonide ja tegudega manipuleerimiseks väga laiad. Nii näiteks on ohvri endisel partneril teada ohvri tavaline päevarutiin, ta teab tema igapäevaseid harjumusi ja viibimiskohti, omab ülevaadet ohvri tutvus- ja suhtlusringkonnast, mis võimaldab ühtlasi ahistavalt jälitada kolmandate isikute kaudu, ning võimaldab hõlpsamat ligipääsu mitmel viisil ohvri eraellu tungida.

2. Ahistava jälitamise sätte analüüs

Nagu eespool mainitud, on ahistav jälitamine mitmetahulisel komplitseeritud kuritegu. Seetõttu väärib see kuriteokoosseis põhjalikku tähelepanu ning laiemat diskussiooni selle sisu, mõtte ja eesmärgi üle, et loodud regulatsioon oleks edukas ja efektiivne ning täidaks seega oma sisulise eesmärgi.

Karistusseadustiku 10. peatüki 2. jagu täiendati §-ga 157³ järgmises sõnastuses:

„§ 157³. Ahistav jälitamine

Teise isikuga korduva või järjepideva kontakti otsimise, tema jälgimise või muul viisil teise isiku tahte vastaselt tema eraellu sekkumise eest, kui selle eesmärk või tagajärg on teise isiku hirmutamise, alandamine või muul viisil oluliselt häirimine, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 137 sätestatud süüteokoosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.“

Ahistava jälitamise koosseisu kohustuslikud elemendid lahti võetuna on seega järgmised:

- 1) teisele isikule suunatud tegu;
- 2) korduv või järjepidev tegu;
- 3) teise isiku tahte vastane tegu;
- 4) teise isiku eraellu sekkumine;
- 5) eesmärk või tagajärg teise isiku oluliselt häirimine;
- 6) puudub KarS §-s 137 sätestatud süüteokoosseis.

Koosseisu esimese elemendi – teisele isikule suunatud tegu – puhul ilmselt suuri küsimusi ei ole. On selge, et koosseis kaitseb kindlat isikut, kellele on suunatud korduvad või järjepidevad soovimatud teod, mis häirivad oluliselt isiku eraelu. Küll aga võib tekkida küsimus sellest, kas teisele isikule suunatud tegu saab vaadata ka kolmanda isiku kaudu toime pandud teona. Kuna juhtumid näitavad, et ahistav jälitamine toimub sageli kannatanule lähedaste isikute (perekonnaliikmed, sõbrad, kolleegid jt) kaudu, mis on seejuures oluliseks osaks ahistava jälitaja tegevuses ja kannatanule kannatuste põhjustamisel, tuleks kolmanda isiku kaudu toime pandud tegusid, milles väljendub eesmärk põhjustada kannatusi eelkõige kannatanule, käsitada samuti kannatanule suunatud teona.

Koosseisu teine element – korduv või järjepidev tegu – hakkab aga praktikas ilmselt rohkem küsimusi tekitama. Tuleb tegeleda küsimusega, kui mitu, millise iseloomu või intensiivsusega tegu on piisav, et isik kõnealuse sätte alusel kriminaalkorras vastutusele võtta. Samamoodi on küsitav, kuidas sisustada terminit *järjepidev*. Kui pikk periood katkestab korduvuse või kas see üldse katkeb. Neid küsimusi tuleb hinnata teo ja tagajärje kontekstis.

Tavapäraselt loetakse Eesti karistusõiguses korduvaks tegu, mis on pandud toime vähemalt teist

korda. Selline lähenemine ei ole aga kooskõlas loodava regulatsiooni sisu ega mõttega. Seaduseelnõu seletuskirjast võib välja lugeda seisukoha, et ei saa küll välistada olukordi, kus näiteks kaks intensiivset ning soovimatut ahistavat tegu teatud kindlas kontekstis moodustavad kogumi, millel on kannatanul oluliselt häiriv mõju, kuid iseenesest ei ole tegude ja intsidentide arv loodava regulatsiooni kontekstis oluline. Näitena võib tuua, et ühel päeval helistamine, teisel päeval armastuskirja saatmine ning kolmandal lilledel läkitamine enamasti ei kvalifitseeru ahistava jälitamise koosseisu alla, ehkki korduvus selle tavapärasest tähenduses on olemas. Selleks et nimetatud kolme teo alusel isik kriminaalkorras vastutusele võtta, peab aga esinema teatud olukord või kindel kontekst, mis annab aluse heita isikule ette kriminaalkorras karistatava teo toimepanemist. Lisaks peavad kannatanul endal seejuures olema ette näidata veenvad tõendid ja argumendid selle kohta, miks selline teguviis karistusõigusliku kaitse peaks saama. Ahistava jälitamise regulatsiooni mõte ei ole isikute massiline kriminaalkorras vastutusele võtmine näiteks kahel korral soovimatute lilledel saatmise eest.

Seega tuleb nii korduvust kui ka järjepidevust hinnates keskenduda teo ja tagajärje suhtele. Seejuures tuleb analoogselt KarS §-s 120 sätestatud ähvarduse koosseisuga lähtuda keskmiselt mõistliku isiku kriteeriumist ning vaadelda, kas jälitaja teol oleks olnud keskmiselt mõistlikule inimesele oluliselt häiriv mõju. Siinjuures ei tohi aga ära unustada sätte subjektiivsust ning seega tuleks keskmise mõistliku inimese kriteeriumi rakendades silmas pidada siiski kindlat konteksti ning esitada küsimus, kas teatud tegude kogum oleks keskmiselt mõistlikule isikule olnud kannatanuga võrdses olukorras oluliselt häiriv.

Koosseisu kolmanda elemendi – teise isiku tahte vastane tegu – sisustamine ilmselt pikemat argumentatsiooni ei nõua. Selleks et isik teise isiku korduva või järjepideva tema eraellu sekkumise eest kriminaalkorras vastutusele võtta, peab olema tõendatud kannatanu tahte vastasus sellise teo suhtes. Lisaks kannatanu ja tunnistajate ütlustele võivad aidata tahte vastasust tõendada näiteks kirjalikud sõnumid, milles kannatanu on palunud ahistaval jälitajal lõpetada enda ellu sekkumine või ka näiteks see, kui ohver on vahetanud telefoninumbrit või elukohta või teinud muid märgatavaid muudatusi enda elukorralduses, et ahistava jälitaja tegusid vältida.

Teise isiku eraellu sekkumine kui koosseisu neljas kohustuslik element on koosseisu definitsioonis näitlikustatud tegudega „teise isikuga kontakti otsimine“ ja „teise isiku jälgimine“, ent sättega jäetakse eraellu sekkumise võimalikud viisid avatuks, nähes „teise isikuga kontakti otsimise“ ja „teise isiku jälgimise“ kõrval ette „muul viisil teise isiku eraellu sekkumise“. Seega peab olema tõendatud teise isiku tahte vastane, korduv või järjepidev tema eraellu sekkumine, kuid sätte ei piira võimalikke eraellu sekkumise viise mingisuguste lisakriteeriumidega, kui selle eesmärk või tagajärg on teise isiku oluline häirimine. Seega annab analüüsiv element – eraellu sekkumine – laialt võimalusi ahistava jälitamise tegude nimetatud koosseisu alla paigutamiseks, mis on ka igati ratsionaalne, võttes arvesse, et ahistavate jälitajate fantaasia ning kujutlusvõime ohvri ellu sekkumiseks on sageli märkimisväärselt leidlik ja samal ajal järjekindel, ning võib näiliselt süütute ja ohutute, eraldi võetuna täiesti legaalselt ning sotsiaalselt aktsepteeritavate tegude kogumis teatud perioodi jooksul ja teatud kontekstis omada tugevat negatiivset mõju ohvri elule ning emotsionaalsele ja füüsilisele tervisele.

Koosseisu viienda kohustusliku elemendi – eesmärk või tagajärg teist isikut oluliselt häirida – analüüsimisel on oluline rõhutada, et Eestis loodud ahistava jälitamise kuriteokoosseis ei nõua kohustusliku elemendina hirmu tekkimist kannatanus, nii nagu see on paljude teiste riikide

regulatsioonide puhul ja mis on olnud sageli ka üks oluline takistus ahistava jälitamise tegude tõkestamisel.¹⁰ Hirmu tekkimine või hirmutamise on küll üks võimalik alternatiiv süüdlase teo paigutamisel selle sätte alla, kuid ei ole tingimata kohustuslik. Seadusandja selline lähenemine on ratsionaalne, kuna esiteks on hirmu tunnet keeruline tõendada ning teiseks ei peaks ahistava jälitamise koosseisu eesmärk olema kaitsta isikut üksnes hirmu eest tema füüsilise turvalisuse pärast, vaid ka ahistava jälitaja pealetükkiva sissetungi eest ohvri psühholoogilisse ruumi, mis põhjustab ohvris tugevat emotsionaalset kurnatust ja stressi.

Samamoodi on põhjendatud seadusandja otsus mitte siduda koosseisule vastavust kannatanu poolt hirmu tundmisega, kuna süüdlase teo ebaõigsus või selle suurus ei peaks sõltuma sellest, kui paksu nahaga on ohver. Ei tunduks õige jätta kaitseta ohvrit, kelle jaoks süüdlase tegu on küll oluliselt häiriv, aga mitte hirmutav, samal ajal kui mõnel teisel isikul oleks samasuguses olukorras põhjus tunda reaalselt hirmu. See, mis on ühele hirmutav, võib olla teise jaoks muul viisil oluliselt häiriv, näiteks emotsionaalselt kurnav ja stressi tekitav, alandav või hoopis vihale ajav, mõnda aga jätta ükskõikseks. Seega on hirm tugevalt subjektiivne nähtus ning hirmutunde tekkimine rangelt individuaalne, mida ei ole mõistlik tingimata süüdlase süüga siduda.

Lisaks sellele, et Eesti õigusesse lisatud ahistava jälitamise kuriteokoosseis ei nõua vastupidiselt paljude teiste riikide regulatsioonidele kohustusliku elemendina hirmu tekkimist kannatanus, ei nõua see üldse kohustusliku elemendina tagajärje tekkimist ohvrile, piisab, kui teo toimepanija eesmärk oli teise isiku oluline häirimine. Seega on teise isiku oluliselt häirimise eesmärk ja tagajärg omavahel alternatiivsed, mis ei tähenda seda, et nad ei võiks koos esineda, kuid kuriteokoosseisu tõendamiseks on vaja ära tõendada neist ühe olemasolu. Praktikas tuleb siiski valdavalt tegeleda juhtumitega, mis on kaasa toonud kannatanule oluliselt häiriva tagajärje.

Olulise häirimise võimalikke viise näitlikustab säte seejuures sõnadega „hirmutada“ või „alandada“, ent jätab ka selle nimekirja avatuks, sätestades nende kõrval „või muul viisil oluliselt häirida“. Siinkohal tuleb samuti lähtuda keskmise mõistliku isiku kriteeriumist ning hinnata, kas teatud kindlale isikule suunatud korduv või järjepidev soovimatu tegu on väljunud sotsiaalselt aktsepteeritava käitumisviisi raamidest ning muutunud keskmise mõistliku inimese jaoks vähemalt oluliselt häirivaks. Oluline on siinkohal ka lisada, et loodava regulatsiooni alusel ei ole nõutav tõendada süüdlase tahtlust teo või tagajärje suhtes. See on oluline tunnus, mis võimaldab loodud regulatsiooni tõhusalt rakendada, kuna sageli on keeruline tõendada just süüdlase tahtlust või kavatsust ohvrile kannatusi põhjustada või teda oluliselt häirida.

Ahistava jälitamise sätte viimane element – puudub KarS §-s 137 sätestatud süüteo koosseis – näeb ette, et sätet kohaldatakse vaid juhul, kui puudub KarS §-s 137 sisalduv eraviisilise jälitustegevuse koosseis. Sellega antakse selge juhise selle kohta, et kui jälitamine pannakse toime kannatanu kohta andmete kogumise eesmärgil, tuleb kohaldada KarS § 137, mitte § 157³.

Seega nähtub ahistava jälitamise sätte definitsiooni analüüsist kokkuvõtvalt, et Eesti karistusõigusesse lisatud ahistava jälitamise sätte ei nõua süüdlase kavatsuse ega tahtluse tõendamist ei teo toimepanemise ega selle tagajärgede suhtes. Piisab sellest, et selline tegu oleks kannatanu jaoks

¹⁰ Vt ka **S. Van der Aa**. New Trends in the Criminalization of Stalking in the EU Member States – European Journal on Criminal Policy and Research 2017, lk 1–19.

vähemalt oluliselt häiriv. Ka ei nõua loodav regulatsioon Eestis tõsiste negatiivsete, n-ö käegakatsutavate tagajärgede põhjustamist kannatanule, mis on kohustuslik element nii mõnegi teise ahistava jälitamise vastase regulatsiooniga riigi seaduses. Ka on teo toimepanemise viiside iseloom, mida vastava sätte alla paigutada, tunduvalt laiem kui enamikus teistes EL-i liikmesriikides, millest nii mõnigi kitsendab ahistava jälitamise viiside ammendava loeteluga seaduse sättes ebamõistlikult vastava sätte kohaldamisala. Eestis kavandatud säte ei käsitle otseselt ei ähvardava sisuga tegu, hirmu ega kannatuste põhjustamist, nii nagu mitmetes teistes riikides. Seega annab selline regulatsioon vajaliku eelduse sätte tõhusaks rakendamiseks, kuna ei sea kõrgeid tõendamiskoormisi tegudele, millel eraldi võetuna on tihti täiesti legaalne ning sotsiaalselt aktsepteeritav iseloom.

Niisiis on loodud ahistava jälitamise koosseisu analüüsides selge, et tegemist on laia regulatsiooniga, mis jätab võimaluse iga individuaalse juhtumi puhul kaaluda, kas tegemist on olukorraga, kus kannatanu väärrib kaitset karistusõiguslike meetmete rakendamisega või on võimalik saavutada eesmärk leebemate vahenditega, eeskätt tsiviilõigusliku lähenemiskeelu kohaldamisega.

3. Ahistava jälitamise kriminaliseerimisega seotud tähelepanekuid kehtiva praktika valguses

Käesoleva artikli kirjutamise ajal on prokuratuuri menetluses 53 ahistava jälitamise kriminaalasja. 29 ahistava jälitamise kriminaalasja on saanud lõpliku lahenduse, millest 4 on saanud kohtus süüdimõistva otsuse, 5 on lõpetatud avaliku menetlushuvi puudumise tõttu, 3 puhul on rakendatud lepitusmenetlust ning ülejäänud on lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. Seejuures on 78 avalduse puhul, mis on registreeritud ahistava jälitamise tunnustel, jäetud kriminaalmenetlus alustamata.

Praeguseks olemasoleva õigusliku praktika pinnalt nähtub, et ahistava jälitamise juhtumid on koosseisu erakordsusele vastavalt ning ootuspäraselt mitmekesised. Seejuures on ahistavate jälitajate seas nii mehi kui ka naisi, noori, keskealisi, vanu, endisi elukaaslasi, kolleege, armukesi, juhututtavaid, kuid ka täiesti võõraid isikuid, mõnel juhul on tegemist psüühiliselt haige või sellise kahtluse isikuga, kelle puhul on menetluse käigus määratud ka kohtupsühhiaatriline ekspertiis. Ka on juhtumeid, kus isik on lubanud ise ravile minna või on juba psühhiaatrihaiglasse sattunud, mistõttu on kriminaalmenetlus lõpetatud.

Ahistava jälitamise viiside mitmekesisus Eestis toime pandud juhtumite näol on samuti märkimisväärne, kusjuures esindatud on kõik üldlevinud ahistava jälitamise käitumisviisid, mis on nimetatud ka käesolevas artiklis loeteluna ahistava jälitamise olemust kajastava peatüki all.

Väga sageli on ahistava jälitamise juhtumid põimunud kehalise väärkohtlemise, ähvardamise või ka eraviisilise jälitustegevusega. Kolme seni ahistava jälitamise alusel süüdi mõistetud isiku puhul mõisteti isik sama otsusega süüdi ka kehalise väärkohtlemise ja ähvardamise toimepanemise eest ning neljanda jõustunud kohtuotsusega mõisteti isik ühtlasi süüdi ka eraviisilise jälitustegevuse toimepanemises. Kolme jõustunud süüdimõistva kohtuotsusega määrati süüdistatavale kannatanute suhtes lähenemiskeeld.

Siinkohal tuleks aga silmas pidada ahistava jälitamise kriminaliseerimise ühte sisulist eesmärki, milleks on tõkestada ahistava jälitaja tegevus enne, kui tema teod jõuavad reaalse füüsilise ründe, tapmisega või tervisekahjustuse tekitamisega ähvardamise või mõne muu KarS-s juba varem kehtinud kuriteokoosseisu toimepanemiseni. Seega tuleb tõsiselt suhtuda ka ahistava jälitamise

juhtumitesse, millest nähtub küll korduv ja järjepidev psühholoogiline rünne kannatanu emotsionaalsesse privaatsusesse, kuid kus puuduvad tõendid otsese ähvardamise, kehalise väärkohtlemise vm kuriteo toimepanemise kohta.

Kehtiva praktika valguses nähtub, et ehkki ahistav jälitamine on reaalne ja tõsine vägivallaprobleem, mille vastu võitlusse asumine on igati vajalik ja õigustatud, tuleb sageli siiski kaaluda ja silmas pidada, kas tegemist on lihtsalt n-õ suhtedraamaga, naabritevahelise kempemisega, võitlusega lapse hooldusõiguse pärast, vara jagamise küsimustega jms, mis ahistava jälitamise alla sageli ei kvalifitseeru, või on kannatanu tõepoolest olukorras, kus ahistava jälitaja tegevus ja sekkumine tema eraellu on sellise iseloomuga ja nii intensiivne, et võimaldab talle kõnealuse paragrahvi alusel karistusõiguslikku kaitset. Sageli on seda aga raske esmapilgul õigesti tuvastada.

Ehkki Eesti regulatsioon näib vältivat viga, mida on teinud mitmed riigid, kes on jätnud ohvrile ebamõistlikult suure tõendamiskoormise, ei saa mööda vaadata sellest, et kõnealuse sätte rakendamisel on ohvri enda roll analüüsitava koosseisu tõendamisel fundamentaalne. Ahistava jälitamise teo iseloomust lähtudes on just ohvri enda positsioon selline, mis võimaldab parimal viisil tõendeid koguda, dokumenteerida ja säilitada.

Seejuures on oluline, et ohver saaks juba esmakordsel politseisse pöördumisel võimalikult adekvaatset ja tõhusat nõu ja abi, isegi kui napib veel piisavalt tõendeid, et alustada kriminaalmenetlust. Sellisel juhul peaks uurimisasutus selgitama ohvrile tõendite kogumise, salvestamise ja talletamise vajalikkust, selle võimalikke viise ning ohvri enda rolli ahistava jälitaja tegevuse tõkestamisel. Samas peaks uurimisasutus andma ohvrile võimalikult põhjalikku nõu ja suuniseid, kuidas sellise olukorraga toime tulla ning tõendite kogumise või kogunemise perioodil ennast võimaliku ohu eest säästa, sealhulgas tegema koostööd näiteks ohvriabiga, jagama ohvrile vajalikke kontakte. Ohvri enda kogutud tõendipagas peaks olema fundamentaalne, et tõendada ühelt poolt korduvat või järjepidevat ohvri tahte vastast tema eraellu sekkumist, ning teiselt poolt selle olulise häirimise eesmärki või põhjustatud oluliselt häirivat tagajärge, mis võimaldaks alustada kriminaalmenetlust ning tagada kannatanule karistusõigusliku kaitse.

Ohvri tõendamiskoormist aitab leevendada koos ahistava jälitamise kriminaliseerimisega tehtud muudatus kriminaalmenetluse seadustikus, millega täiendati kriminaalmenetluse seadustiku § 126² lõiget 2 ja millega muu hulgas kanti KarS § 157³ koosseis kriminaalmenetluse seadustiku jälitustoimingu tegemist võimaldavate kuriteokoosseisude nimekirja. Selline muudatus aitab oluliselt kaasa ahistava jälitamise kui sotsiaalse vägivallaprobleemi tõhusale tõkestamisele, võimaldades hankida jälitustoiminguga tõendeid, mille kogumise, salvestamise ja esitamise koormis lasub ahistava jälitamise koosseisu iseloomust lähtuvalt paratamatult peamiselt ohvril endal.

Siinkohal väärib diskussiooni näiteks olukord, kus politseisse avalduse esitanud isik saab 2,5 aasta jooksul järjepidevalt võõralt telefoninumbrilt solvavaid, alandavaid ja sihilikult naise au ja inimväärikust riivavaid sõnumeid, kusjuures sõnumite sisust on näha, kuidas nende saatja naudib olukorda, kus tema isik on anonüümne ning võimaldab seega ohvrile emotsionaalselt intensiivseid kannatusi põhjustada. Selline olukord on ohvrile kurnavam seda enam, et sõnumi saatja isik ja nende sõnumite saatmise põhjus on ohvrile teadmata. Sõnumite saaja on pöördunud politseisse palvega tuvastada see isik ja võtta ta vastutusele. Kriminaalasi on jäetud alustamata, märkega, et avalduses

nimetatud asjaoludest ei nähtu ähvardava iseloomuga käitumist, ja kuna politsei ei alusta kriminaalmenetlust, ei ole võimalik menetlusvälises korras rakendada meetmeid neid sõnumeid saatnud isiku tuvastamiseks. Sõnumite saatmine on jätkunud ja ohver on pöördunud uuesti politseisse, mille peale on saanud vastuse, et politsei juba tegi otsuse kriminaalasja alustamata jätmise kohta ja teist samalaadset avaldust politsei läbi ei vaata.

Kui sõnumite saatja isik oleks teada, oleks kirjeldatud olukorras politsei poolt korrektne selgitada ohvrile kaitse taotlemise võimalust tsiviilõigusliku lähenemiskeelu näol. Kirjeldatud juhul on aga sõnumite saatja isik teadmata, sõnumite sisu ja iseloom seejuures sellised, mis põhjustavad ohvrile suuri emotsionaalseid kannatusi ning on seega oluliselt häirivad. Siinjuures on oluline märkida, et Eestis loodud ahistava jälitamise säte ei eelda kohustusliku tingimusena ähvardava iseloomuga käitumist, vaid jätab võimaluse sekkuda, kui asjaolude nähtub, et süüdlase käitumine on kannatanule oluliselt häiriv ning muud vahendid ahistava jälitaja tegude tõkestamiseks puuduvad. Seetõttu võiks analoogsed juhtumid käesoleva artikli autori arvates väärida kaitset loodud ahistava jälitamise regulatsiooni alusel.

Olemasoleva praktika pinnalt nähtub, et mitmel juhul on politsei sekkumisel ahistavad jälitajad tunnistanud oma tegu ning lubanud see lõpetada. Sageli ei osata enda tegusid seletada ning seejuures avaldatakse ka, et ei oldud teadlikud, et panid toime kuriteo. Seega piisab ahistava jälitaja tegevuse tõkestamiseks sageli ainult sekkumisest ja süüdlase teavitamisest, et tegemist on kuriteoga ning selle tagajärgedest. Seega on ahistava jälitamise kuritegude tõkestamisel oluline teadvustada ühiskonda tervikuna, et ahistav jälitamine on vägivallakuritegu, mis ei ole aktsepteeritav, vaid on selle kriminaliseerimisega saavutanud karistusõigusliku kaitse.

Kokkuvõte

Ahistava jälitamise vastase regulatsiooni loojad on teinud põhjaliku töö ning arvestanud seejuures teiste riikide regulatsioonide puudustega, mille tõttu on vaatamata kõnealuse regulatsiooni olemasolule jäänud ahistava jälitamise ohvrid seni valdavalt tõhusa kaitseta. Tehtud töö tulemusel on Eestis loodud regulatsioon optimaalne, tagades selle sihipärasel rakendamisel meie ühiskonnale ja vajadustele vastava, kohase ning sobiliku kaitse.

Ühelt poolt võib Eestis loodud ahistava jälitamise säte ehk tunduda liigagi lai, kuid teiselt poolt aitab seda hirmu kõrvaldada keskmiselt mõistliku isiku kriteerium, mis ahistava jälitamise juhtumite puhul tunnetusliku küsimusena vältimatult keskset rolli omab.

Ka justiitsminister Urmas Reinsalu on ahistava jälitamise vastase regulatsiooni loomise käigus selgitanud, et regulatsiooni eesmärk ei ole kedagi massiliselt vangistada. Justiitsminister selgitas, et kõnealuse regulatsiooni loomise mõte seisneb selles, et varem ei olnud politseil alust midagi öelda, kuid ahistava jälitamise kriminaliseerimisega tekib õigusasutustel võimalus nõuda sellise käitumise lõpetamist, samuti võimalus taotleda selle alusel lähenemiskeeldu.¹¹

Ka nähtub eelnõu seletuskirjast ahistava jälitamise regulatsiooni sisuline eesmärk, milleks oli luua eeldused sellele asjakohasemaks reageerimiseks nii õigusaktidega kui ka praktikas. Muudatusega

¹¹ Riigikogu õiguskomisjoni 07.03.2017 istungi protokoll nr 108.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/>.

seati eesmärgiks suurendada ühiskonna turvalisust ning anda ühiskonnale selge signaal, et selline käitumisviis on keelatud ja karistatav ning ahistava jälitamise toimepanijaid on võimalik võtta kriminaalvastutusele. Seega mõjutatakse ahistava jälitamise kriminaliseerimisega eelkõige üldiselt ühiskonna suhtumist sellisesse teguviisi ning kujundatakse sellise vägivalda suhtes taunivat hoiakut.

Loodud ahistava jälitamise vastane koosseis koos selle karistusseadustikku lisamisel tehtavate teiste muudatustega (jälitustoimingute lubatavus, lähenemiskeelu võimaldamine) annab võimaluse asuda tõkestama ühte osa vägivallakuritegudest, mille suhtes seni sobivad meetmed puudusid. See, kui tõhusaks loodud regulatsioon tegelikkuses kujuneb, sõltub aga sellest, kui teadlikult ja teadvustatult hakatakse suhtuma ahistavasse jälitamisest kui tõsisesse sotsiaalsesse vägivallaprobleemi, millele tuleb võrreldes senisega hakata pöörama kõrgendatud tähelepanu, samuti sellest, kui teadlikult, kohaselt ja sihipäraselt loodud regulatsiooni seejuures rakendada hakatakse.

Jääb loota, et Eestis loodud ahistava jälitamise vastane regulatsioon ei kujune pelgalt formaalse miinimumi täitmiseks Istanbuli konventsiooni ratifitseerimiseks, mis ei vasta tegelikkuses konventsiooni mõttele, vaid täidab tühimiku kehtivas õiguses ning tagab ahistava jälitamise ohvritele sisulise kaitse.